

Юрій Дмитрович Бойчук: служіння освіті та науці

*Анна Боярська-Хоменко,
Ангела Чаплигіна*

Днією з фундаментальних засад розвитку науки є її безперервність, що виявляється у передачі ідей, концепцій та методологічних підходів від одного покоління дослідників до іншого. Учені, долучаючись до наукового процесу, немовби передають наступникам свій інтелектуальний спадок, формуючи єдиний простір знань. Завдяки цьому в науковому середовищі постає вічна тема взаємодії наставників і учнів, досвідчених учених і молодих дослідників, творців нових наукових напрямів і тих, хто продовжує їхню справу. По суті, це питання створення і розвитку наукових шкіл, традиція існування яких в Україні має глибокі корені та є відображенням історичних і культурних особливостей розвитку науки.

Засновником наукової школи може стати людина, яка поєднує глибокі знання з практичним досвідом і здатна формувати нові наукові ідеї, що знаходять відгук у наступних поколіннях дослідників. Саме такою особистістю є доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України Юрій Дмитрович Бойчук. Його постать як науковця є унікальною, адже він пройшов шлях від дослідника природи до педагога, відкривши для себе новий вимір науки — підготовка вчителя і створення оригінального науково-освітнього середовища педагогічного університету.

Завдяки природничій освіті та дослідницькому досвіду Юрій Дмитрович має унікальне бачення процесів виховання і навчання, що ґрунтується на емпіричному методі, спостереженні й аналізі. Розпо-

чавши свій шлях у галузі зоології, ботаніки, мікробіології та екології, він накопичив значний досвід роботи з екосистемами, закономірностями їхнього розвитку та взаємодії. Згодом, усвідомивши важливість передачі знань і формування наукового мислення, зробив вибір на користь педагогіки, адаптуючи природничо-наукові підходи до освітнього процесу.

Юрію Дмитровичу вдалося інтегрувати дослідницькі принципи природничих наук у педагогічний процес, що викристалізувалось у довгий науковий шлях, присвячений вивченню природи, екологічної культури, професійної освіти, андрагогіки, педагогіки здоров'я і безпеки, екологічної освіти, спеціальної педагогіки та педагогічної реабілітології.

Нині його ідеї стають основою для формування нового покоління педагогів-дослідників, котрі не лише навчають, а й самі генерують знання, удосконалюючи педагогічну теорію та практику. Наукова школа Юрія Бойчука, заснована на перехресті біології та педагогіки, стає простором для синтезу наук, відкриваючи нові горизонти в освіті та формуванні наукового світогляду. Як науковець і педагог, він виховав цілу плеяду студентів, аспірантів і докторантів, які продовжують його справу, досліджуючи світ живої природи, розробляючи нові підходи її збереження, розвиваючи освіту і науку України.

А от становлення Юрія Дмитровича як науковця розпочалось із дослідження принципів і методів добору вихідного

матеріалу для культивування комах, вивчення впливу антропогенного навантаження на екосистеми, розробки концепції сталого розвитку, екологічної освіти та педагогіки здоров'я. Ще під час навчання в університеті він активно займався науковими дослідженнями, брав участь у конференціях, опублікував свої перші роботи. Під час же навчання в аспірантурі Юрій Бойчук проявив себе як перспективний молодий дослідник, котрий прагне не лише вивчити природу, а й використувати наукові знання для її збереження та раціонального використання. Його кандидатська дисертація «Принципи і методи підготовки вихідного матеріалу для культивування комах» стала вагомим внеском у розвиток технічної ентомології.

Дослідження Юрія Дмитровича були спрямовані на вивчення способів культивування комах у лабораторних умовах, що мали важливе значення для біотехнології, сільського господарства та промислового розведення комах. Його дослідження у сфері технічної ентомології отримали визнання в наукових колах, були опубліковані в провідних журналах того часу. Наукові монографії під авторством Ю. Д. Бойчука, серед яких «Біологічні основи виробництва вихідного матеріалу для культивування комах» (1997), «Лабораторні культури» (1996), «Ентомотехнія: тлумачний словник» (2002), донині залишаються вагомими джерелами знань, що зберігають свою наукову та навчальну значущість, слугуючи основою для подальших досліджень і підготовки фахівців.

Юрій Дмитрович відомий не лише як науковець, а і як педагог та наставник. Працюючи на кафедрі зоології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, він викладав зоологію безхребетних, мікробіологію, екологію, цитологію, радіобіологію та інші дисципліни природничого циклу, залучаючи студентів до наукової роботи. Студенти завжди високо цінували Юрія Дмитровича не лише за його глибокі знання та педагогічну майстерність, а й за щире відданість справі навчання і виховання

молодих дослідників. Він умів надихати своїх учнів, пробуджуючи у них інтерес до науки і професійного зростання, створював атмосферу довіри та співпраці, заохочував до наукової роботи, завжди був готовий поділитися своїм досвідом. Багато його учнів згодом стали успішними біологами, екологами, педагогами, продовжуючи традиції свого наставника та розвиваючи його ідеї.

Юрій Дмитрович Бойчук — не просто вчений, який присвятив своє життя біології та ентомології, а й еколог, який усвідомлює важливість збереження природних ресурсів, екосистем та біорізноманіття. Його наукова й педагогічна діяльність тісно пов'язана з екологією, де він доклав багато зусиль для розвитку та популяризації екологічної культури, формування екологічної свідомості у молоді та суспільства загалом.

 Одним із ключових напрямів його роботи є екологічна біоіндикація — оцінка стану навколишнього середовища за допомогою живих організмів. Юрій Дмитрович активно досліджував використання комах як біоіндикаторів для аналізу змін у природних екосистемах. Його науковий доробок дозволив оцінити вплив антропогенних факторів, забруднення довкілля та зміни клімату на популяції комах.

Працюючи на кафедрі зоології, він керував численними науковими проєктами, присвяченими моніторингу стану екосистем України, аналізу популяцій різних видів комах у природних та техногенно змінених середовищах. Одним із важливих напрямів його дослідження стало вивчення способів відновлення екосистем.

Наукові праці Ю. Д. Бойчука стали основою для багатьох практичних еколого-природоохоронних заходів. Він активно співпрацював із екологічними організаціями, розробляючи методики оцінки екологічного стану регіонів на основі аналізу фауни.

Юрій Дмитрович завжди вважав, що головне завдання науки — це не лише отримання нових знань, а й їх поширення

і популяризація. Він є автором численних підручників, навчальних посібників та науково-популярних книг, спрямованих на формування екологічної свідомості серед студентів та школярів. Серед ключових праць — навчальні посібники «Екологія і охорона навколишнього середовища» (2002), «Екологія людини» (2005), «Екологічна безпека харчування людини» (2007). У цих книгах він приділив особливу увагу питанням раціонального природокористування, наслідкам екологічних проблем та шляхів їх вирішення.

Важливим аспектом роботи Ю. Д. Бойчука стала екологічна освіта майбутніх учителів. На його переконання, саме через освіту можна змінити ставлення суспільства до природи, зробити екологічну відповідальність невід’ємною частиною світогляду кожної людини.

Під його керівництвом була розроблена серія методичних посібників для вчителів біології, що допомогло ефективніше навчати дітей екологічним принципам. Юрій Дмитрович — організатор тренінгів, семінарів та конференцій, що присвячені екологічному вихованню молоді. Започаткував серію методичних посібників «На допомогу вчителю», серед яких — «Корисні комахи» (1997), «Системний огляд класу Комахи» (2003), «Шовківництво» (1995).

Попри глибоке занурення в природничі науки Юрій Дмитрович завжди залишався педагогом у душі. Його прагнення не лише відкривати нові наукові горизонти, а й передавати знання молодому поколінню визначило його подальший шлях. Вважаючи освіту ключовим інструментом формування майбутніх науковців і фахівців, він дедалі більше зосереджувався на вдосконаленні методів навчання і підготовці майбутніх вчителів. Закономірним продовженням його професійного росту стало розроблення концепції формування еколого-валеологічної культури вчителя, що лягла в основу його докторської дисертації «Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя» (2010). Педагогічні погляди Юрія Дмитровича відображено

у численних наукових працях, зокрема монографіях «Еколого-валеологічна компетентність майбутнього вчителя біології» (2018), «Духовне здоров’я: науковий аналіз поняття» (2017), «Особливості впливу умов дистанційного навчання на процеси педагогічної комунікації в Україні» (2020), «Професійна компетентність з безпеки життєдіяльності вчителів: теорія та практика» (2020), «Менеджмент закладу дошкільної освіти» (2024) та інші.

З цього часу почалось становлення і подальше зростання наукової школи Бойчука Юрія Дмитровича з педагогіки здоров’я та безпеки. Його наукові ідеї і бачення розвитку педагогічної науки і педагогічних університетів як унікальних осередків формування майбутніх учителів, науковців і просвітників, об’єднали навколо Юрія Дмитровича плеяду молодих дослідників. Під керівництвом професора Ю. Д. Бойчука захищено 5 докторів та 18 кандидатів педагогічних наук і докторів філософії. Він бере активну участь у атестації здобувачів вищої кваліфікації, систематично виступаючи офіційним опонентом на захистах дисертацій.

Сьогодні наукова школа Юрія Дмитровича Бойчука є важливим осередком наукових досліджень та інновацій в Україні у галузі педагогіки і освіти, вона відзначається багатогранним підходом до проблем організації навчання і виховання, формування безпечного освітнього середовища, реалізації ідеї навчання впродовж життя, підготовки майбутніх учителів сквородинівських традицій. Основними напрямками діяльності наукової школи, яку очолює Юрій Бойчук, є дослідження у галузі педагогіки здоров’я та її інтеграції в освітній процес, організація безпечного освітнього середовища в школах та закладах вищої освіти, створення психологічно комфортного середовища, підготовка майбутніх учителів до впровадження інноваційних підходів у навчанні, розвиток емоційної та соціальної компетентності педагогів, адаптація навчальних програм та методик для дітей з особливими потребами.

Внаслідок активної позиції Ю. Д. Бойчука на посаді завідувача кафедри здоров'я людини і корекційної освіти проблеми спеціальної освіти були інтегровані в освітній процес педагогічного університету, завдяки чому отримано відповідні ліцензії на підготовку педагогів за цими напрямками. Створено дві відповідні кафедри для забезпечення якісної підготовки понад 200 здобувачів вищої освіти, що проходять підготовку в бакалавраті і магістратурі за спеціальністю 016 Спеціальна освіта за трьома освітньо-професійними програмами («Логопедія», «Олігофренопедагогіка», «Сурдо- і тифлопедагогіка»). Створено навчально-методичну лабораторію зі спеціальної педагогіки, арт-хаб для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, Батьківськ виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Учні Юрія Дмитровича продовжують розвивати і впроваджувати в практику його ідеї не лише у стінах Сковородинівського університету, а й в інших закладах, зокрема це: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Національна академія Національної гвардії України, Харківська академія неперервної освіти.

Підхід Юрія Бойчука до інтеграції сучасних ідей та практик в рамках універ-

ситету сприяє формуванню нових поколінь педагогів, здатних не лише викладати, але й втілювати в життя прогресивні підходи до навчання. Ці зусилля націлені на розвиток педагогічного університету як унікального осередку формування майбутніх учителів, науковців і просвітників, що надихають, навчають й змінюють суспільство через освіту.

Юрій Дмитрович Бойчук — людина, яка все своє життя присвятила науці, природі та освіті. Його багатогранна діяльність об'єднала в собі біологію, екологію, педагогіку, природоохоронну роботу та популяризацію науки. Його внесок у формування екологічної культури, розвиток біологічних досліджень, педагогіки здоров'я та виховання нових поколінь науковців є неоціненним.

Гьогодні, у свої 55 років, Юрій Дмитрович продовжує залишатися наставником і викладачем для студентів, аспірантів, докторантів, учнів і колег. Його праця — це не тільки наукові відкриття, а й любов до природи, прагнення зробити світ кращим, зберегти довкілля для майбутніх поколінь. Ювіляр не зупиняється на досягнутому, а продовжує активно працювати, досліджувати, навчатися, писати книги, брати участь у міжнародних конференціях, реалізовувати нові екологічні проекти.

05.02.2025

Відомості про авторів:

Боярська-Хоменко Анна Володимирівна — доктор педагогічних наук, доцент, учений секретар, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: anna.boyarskahaomenko@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1818-3074>

Чаплигіна Анжела Борисівна — доктор біологічних наук, професор, кафедра зоології; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: iturdus@hnpu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-3574-5120>; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3574-5120>